

Vriendenbulletin

Stichting Vrienden van de Stad Groningen

Nummer 116

Maart 2024

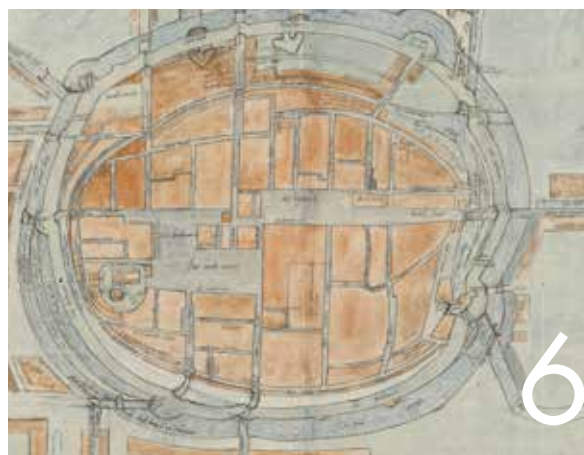
Jaargang 37

Akerk vanuit Akerkstraat
Foto: Tom van der Meulen

In dit nummer

Eric Neef, Van de voorzitter	3
Redactie, Bij de omslagfoto	3
Pieter Bootsma, Beno Hofman (1954-2023)	4
Piet Pellenberg, Straatnamen	5
Kor Feringa, Straatnamen in Groningen(1)	6
Pieter Bootsma, Krijgt de Omgevingswet in de gemeente Groningen een bevredigende uitvoering?	9
Pieter Bootsma, Van bestemmingsplan tot strategisch kader binnenstad 1881	12
Tom van der Meulen, Loon naar werken: een mooi boek voor Egge Knol	15
Tom van der Meulen, Turfstraat gezien naar de Gardepoort 1903	16
Tom van der Meulen, Hervonden Stad en Land 2023	18
Groningana	19

Van de voorzitter

Eric Neef

Kortgeleden bezocht ik op uitnodiging van de provincie Drenthe een middag die in het teken stond van het nieuwe provinciale beleidsplan toerisme en recreatie. De tientallen aanwezigen, werkzaam op dit gebied, werd gevraagd onze plannen en ideeën met het provinciaal bestuur te delen om een breed gedragen stuk te kunnen schrijven. Over een tijdje komt deze groep weer bijeen om de resultaten te bespreken en te zien wat er terugkomt in het beleid. Bij die gelegenheid werd al wel gemeld dat elke centimeter in de provincie Drenthe in feite al een bestemming heeft, of dat er voor elke plek verschillende wensen bestaan. Uiteraard geldt deze constatering inmiddels wel voor heel Nederland.

Nu kent Drenthe de traditie van het Naoberschap en staat de natuur dicht bij de inwoners dus het is voor hen min of meer vanzelfsprekend dat we moeten zoeken naar zinvolle combinaties van bijvoorbeeld natuur, economie en welzijn met recreatie en toerisme. Integraal beleid dus, waar al die andere terreinen bij de uitvoering betrokken worden.

Uit mijn dagelijkse praktijk weet ik dat Drenten geen Groningers zijn en al helemaal geen Stadgers. De werkwijze in Drenthe doet in het algemeen anders aan, maar toch zou die in de stad in de kern hetzelfde moeten zijn in het betrekken van geïnteresseerden en betrokkenen. Nu gaat er bijna geen dag voorbij of er is wel een mailtje in mijn postbus met een uitnodiging voor een inloopavond, informatiebijeenkomst of vergadering over voorgenomen plannen, gebieds-

ontwikkeling of ik weet niet wat. Prima, hoewel ik bij sommige het gevoel heb dat die meer bedoeld zijn om het gelijk van de uitnodigende partij te bevestigen dan om een open discussie te starten. Kunnen wij als bestuur van de Vrienden het nog bijhouden? We doen ons best, lees maar eens het artikel "De Vrienden achter de schermen actief" op de website <https://www.vriendenstadgroningen.nl/>. In dit nummer vindt u bij uitzondering nog geen bijeenkomsten voor in de voorzomer. Onze 'vaste stek' (De Groninger Archieven) is nog steeds in verbouwing. We vieren dit najaar ons achtste Lustrum. Uiteraard met aandacht voor de toekomstige inrichting van de (binnen)stad. In het volgende nummer hoop ik daar meer over te melden.

Voor nu wens ik u een mooi voorjaar en veel leesplezier met dit Vriendenbulletin!

Bij de omslagfoto

Redactie

We plaatsen elke aflevering een recente (d.w.z. gemaakt na het uitkomen van de vorige editie) foto op de omslag. De natuur verraste ons met sneeuw. Voor het bulletin, niet een *feelgood*periodiek met een archief vol sneeuwfoto's uit vervlogen tijden, een buitenkans. En geen prelude op het stilvallen van de Golfstroom waarbij het klimaat in Nederland zou kunnen gaan lijken op dat van Zuid-Scandinavië thans.

Beno Hofman

(1954 – 2023)

Pieter Bootsma

Tot het vele dat Beno Hofman de stad heeft nagelaten horen de meer dan honderd teksten op evenzovele 'markant onopvallende borden' die op monumenten in de stad zijn aangebracht. Het idee voor de borden ontstond in de boezem van het bestuur van de Vrienden van de Stad Groningen, dat hierover op 7 februari 1991 een brief stuurde aan de Dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken. Al op 22 februari ontvingen de Vrienden een positief antwoord: de Gemeente dacht aan realisatie in de vorm van een stadsmonumentenproject en zegde de financiering van een vijftigtal borden toe. Voor het schrijven van de teksten werd gedacht aan Beno Hofman en aan het ontwerpen van de borden aan Jan van Stralen. De borden zouden in paraglas (een soort van plexiglas) worden gemaakt. Op Open Monumentendag 14 september 1991 werd het eerste bord op de Martinitoren onthuld door wethouder Ypke Gietema. In 1997 werd het 44ste bord aan de gevel van het Provinciehuis bevestigd en onthuld door Commissaris van de Koningin Hans Alders. Deze gebeurtenis gaf aanleiding om een publicatie van de tot dan toe in de stad aangebrachte borden uit te geven. De penningmeester van de Vrienden had enige sponsors weten te werven en kon daardoor het boekje voor de bescheiden prijs van Fl 12,50 op de markt brengen. Het boekje haalde een vierde druk. Inmiddels zijn er in de stad 104 monumenten die zijn getooid met het 'markant onopvallende bord' met de door Beno Hofman geschreven geschiedenissen.

Beno Hofman studeerde aan de Universiteit van Amsterdam historische geografie, een studierichting die hem bij uitstek de man maakte voor het stadsmonumentenproject met zijn lokatiegebonden geschiedenissen. Hij schreef ook graag over stadswijken zoals over de Hortusbuurt, een wijk die in het bijzonder zijn hart had, want vertegenwoordigers van maar liefst zeven generaties van de familie Hofman waren hier ooit woonachtig. De Doopsgezinde Hofman-familie kwam oorspronkelijk uit Zwitserland en trok in 1762 naar de Republiek waar de familie zich veiliger waande. Ze verdienden in de Hortusbuurt onder meer hun brood als koemelker en touwslagersknecht. Zelf bleef Hofman de keuzes van zijn familie trouw. Hij vestigde zich eveneens in de Hortusbuurt en werd ook lid van de Doopsgezinde Gemeente te Groningen. Vele jaren heeft hij onderzoek gedaan naar de Hortusbuurt. In 2020 verscheen zijn boek over de buurt ter gelegenheid van het 400 jarig bestaan onder de titel "400 jaar Nieuwe Stadt, Hortusbuurt-Ebbingekwartier". Maar over de Nieuwe Stadt viel nog meer te vertellen en onverdroten zette hij zijn onderzoek voort. In de buurtkrant 'Kop d'r Veur' verscheen van zijn hand in iedere aflevering een nieuw bericht over de buurt, vergezeld van een prachtige foto die over de middenpagina's werd afgedrukt. En hij richtte de website '400 jaar Nieuwe Stadt' op met de oproep aan de lezers hem onbekende verhalen en informatie over de buurt te verschaffen. "De website is volop in ontwikkeling en zal dat altijd blijven", schreef hij.

Zowel de personen die hij in zijn onderzoek tegen kwam als de sporen van de fysieke omgeving van weleer inspireerden hem tot vertellingen en sketches over het verleden, die onder de naam van 'Beno's stad' in totaal 400 keer zijn verschenen op OOG-TV. Hij wist daarmee bij vele Groningers interesse te wekken voor het verleden van de stad. Bij de herdenkingsbijeenkomst van 13 januari jl. in de Nieuwe Kerk – het hart van de "Nieuwe Stadt" – roemde de burgemeester zijn dienstbaarheid aan de stad doordat hij het historisch besef van de Groningers wist te vergroten.

Straatnamen

Piet Pellenberg

Dat straten namen hebben lijkt de gewoonste zaak van de wereld. Maar zoals we uit het dagelijks leven wel weten, kunnen ook gewone zaken wel eens moeilijk worden, en dat is bij straatnamen ook zo. Bijvoorbeeld als oude straatnamen ineens niet meer leuk zijn omdat uitbreiding van onze historische kennis een nieuw en schril licht werpt op de minder fraaie kanten van staatslieden, zeehelden en ondernemers uit vroeger tijden. Zeker als er nieuwe straatnamen moeten worden bedacht noopt dat nieuwe inzicht tot voorzichtigheid bij het kiezen van persoonsnamen als straatnamen. Bij de algemene aanwijzingen die de Vereniging van Nederlandse Gemeenten biedt aan gemeentelijke commissies voor straatnaamgeving staat die regel ook voorop: voorzichtig met persoonsnamen, zeker geen nog levende personen vernoemen, en wacht bij overlijden van kandidaten voor vernoeming ook liever tien jaar voor je eraan begint. Enige uitzondering daarbij: leden van het Koninklijk Huis. En zelfs dat kan riskant zijn, weten we sinds de openbaarmaking van vele details uit het leven van de in tal van straten vernoemde Prins Bernhard. Tja, het is natuurlijk veiliger om straten maar gewoon te noemen naar vlinders, bloemen, planten, bomen of scheepstypen.

Straatnaamgeving: geen eenvoudige opgave

In Nederland heeft de straatnaamgeving pas laat een wettelijke basis gekregen, namelijk in de wet Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) uit 2008. Overigens zijn nog twee andere Nederlandse basisregistraties van betekenis bij de plaatsaanduiding. Er zijn er in totaal niet minder dan tien! Algemeen bekend is eigenlijk alleen de basisregistratie personen (vroeger vaak aangeduid als het register van de 'burgerlijke stand'). Maar daarnaast hebben we bijvoorbeeld nog de bekende WOZ registratie, en de basisregistraties voor de handel, voor onze voertuigen, voor alle inkomens, en niet te vergeten het basisregister topografie en het basisregister grootschalige topografie. Die laatste twee spelen een rol bij de naamgeving aan waterlopen en kunstwerken zoals bruggen en viaducten. Het belang van de drie plaats registraties is evident: plekken waar ongevallen plaatsvinden moeten immers altijd goed vindbaar zijn voor politie, brandweer, en alle andere hulpdiensten.

De betekenis van straatnamen

In dit bulletin is een artikel opgenomen van Kor Feringa over straatnamen in Groningen, dat licht werpt op de geschiedenis van de straatnaamgeving in de stad. De bedoeling is een korte reeks van deze artikelen op te nemen, die met elkaar kunnen bijdragen aan meer begrip van de betekenis van de straatnamen. Het is immers wel belangrijk, zeker voor bewoners maar ook voor bezoekers om die betekenis te kennen. Het meest plezierig is, als die betekenis ook een duidelijk verband heeft met de plaats waar de straat is gesitueerd. Verwijst de naam naar een persoon

die ooit iets van belang heeft gedaan op of voor die plaats? Verwijst het naar een gebouw dat er vroeger heeft gestaan, of een waterloop die daar was gelegen? Naar een evenement dat er plaatsvond? Heeft het te maken met een bepaalde beroepsgroep die daar de werkplaatsen had? Het is wel duidelijk dat in de moderne tijd in veel grotere en ook kleinere steden men bij de straatnaamgeving helemaal is afgestapt van het streven naar betekenisvolle namen. Zeker bij grootschalige stadsuitbreidingen, waar in grote nieuwe uitbreidingswijken ineens veel straatnamen tegelijk moeten worden 'uitgedeeld' is men massaal overgegaan op het gebruiken van bloemen, bomen, schepen of sterren als straatnamen, waarbij ook wat gemakkelijker een eenheid van naamgeving voor een hele wijk kan worden aangehouden. Maar betekenis hebben de straatnamen dan niet meer, en je treft dezelfde namen nu ook steeds meer aan in andere plaatsen. Er is niets unieks meer aan, en ze hebben geen eigen betekenis meer.

Vooraf lokale historische kringen ijveren tegenwoordig in veel plaatsen (en vooral dorpen) voor een terugkeer, waar dat mogelijk is, naar meer betekenisvolle straatnamen. Laten we, daardoor geïnspireerd, een paar suggesties doen voor een moderne manier van straatnaamgeving. Om te beginnen: honoreer zinvolle suggesties vanuit de samenleving. Betrek ondernemers bij straatnaamgeving op industrieterreinen en in businessparken. Luister naar culturele organisaties en historische kringen bij het vinden van straatnamen die echt iets betekenen in verband met de plek waar de straat ligt. Iets dat daar vroeger heeft gestaan

of dat daar vroeger is gebeurd. Dat is voor de bewoners toch ook veel bevredigender dan te wonen in een straat met de naam van een ster of een boom of een schip, die bovendien in tien of twintig andere dorpen of steden óók al voorkomt. Ja, wees voorzichtig met personen te vernoemen.

Maar wees wat royaler met het vernoemen van historisch belangrijke vrouwen. Voor Groningen vinden we een ruime keuze in het recent verschenen boek *Vraauwlu* van Iris van den Brand en Sanne Meijer!

Straatnamen in Groningen (1)

Kor Feringa

Gevraagd naar de meest typerende straatnaam in Groningen zullen de meeste 'stadjers' u vertellen dat het dan moet gaan om de (Oude) Kijk in 't Jatstraat, waarbij het woord 'jat' overeenkomt met het Duitse 'Gasse'. Dat woord komt ook voor in naam van de doorgang 'Koude Gat', vlakbij het Tingtangstraatje.

Het Duitse woord 'Gasse' herinnert aan de Saksisch-Drentse herkomst van de stad, waar vanaf 1370 ambtelijke stukken niet meer in het Latijn, maar in het Nederduits worden geschreven (doorgaans in Gotisch schrift). De drie genoemde straatnamen behoren met zoveel andere tot het immaterieel cultureel erfgoed van de stad.

Het zoeken naar de herkomst en betekenis van namen in de openbare ruimte behoort tot de hodonymie, een onderdeel van de toponomie. Herkomst en betekenis behoeven overigens niet eenduidig te zijn. Zo kan 'Tingtang' zowel slaan op het luiden van de klok als op de Vismarkt verse vis was aangevoerd (14e/15e eeuw) als op de naam van aanwonende Tymen/Tiemen Tans (1675). De Oude Kijk in 't Jatstraat wordt zo genoemd sinds 1739; eerder heette de straat het Rechte Jat.

Door de eeuwen heen geven straatnamen een beeld van opeenvolgende tijdperken. Ook nu nog. Denk bijvoorbeeld aan de huidige weerzin

tegen straatnamen die herinneren aan Nederlandse legeraanvoerders en politici die in verband worden gebracht met historische misstanden in 'Insulinde' of in Zuid-Afrika.

De gemeenteraad van Groningen heeft zich recent uitgesproken voor het geven van relevante vrouwennamen aan de straten in de toekomstige wijk De Held III. De idee daarmee de wijknaam te veranderen in De Heldin – zoals ook is gesuggereerd – zou dan weer historisch onjuist zijn. De Held is genoemd naar de polder de Jonge Held (1828).

Straatnaamgeving heeft in Nederland pas sinds 2008 een wettelijke grondslag: de Wet Basisregistratie adressen en gebouwen. In Groningen worden straatnamen vastgesteld door het College van Burgemeester en Wethouders, dat daarbij sinds 2020 wordt geadviseerd door een Commissie Naamgeving Openbare Ruimte. In de instructies voor de commissie is onder meer sprake

van het vermijden van moeilijk uitspreekbare of moeilijk te schrijven namen en van diversiteit in de naamgeving van personen (overigens niet eerder dan vijf jaar na hun overlijden).

Officiële adressen in de gebouwde omgeving dateren in Groningen uit de Franse tijd toen voor het adequaat innen van belastingen zowel als voor de inkwartiering van (Franse) militairen een betrouwbaar stelsel van adressen noodzakelijk bleek. Al bestaande straatnamen bleven daarbij gehandhaafd. De stad in zijn geheel werd ingedeeld in secties, aangeduid door letters. Afzonderlijke huizen werden aangeduid door een letter en een huisnummer, waarbij twee zijden van een straat niet steeds tot dezelfde sectie behoorden. In 1822 werd het stelsel opnieuw vastgelegd. Er zijn dan 25 secties. Vanaf 1 januari 1900 is in Groningen het huidige systeem van huisnummering officieel van kracht, sinds 1977 aangevuld met postcodes.

Inmiddels doet zich vanaf 1867 (Sophiastraat) de noodzaak voor op grotere schaal officiële straatnamen vast te stellen. Ook dienen voor alle straten 'Achter de muur' en voor die over het terrein van de stadswallen na 1874 nieuwe, onderscheidende namen te worden vastgesteld (toen nog door de gemeenteraad).

Gangen en stegen kregen alleen dan een officiële naam als ze bij de gemeente in beheer en onderhoud zijn. Soms krijgen huizen, aan de gang gelegen, een huisnummer naar de straat waarop zij uitkomen. Private gangen dragen soms wel een naam, maar zijn bij de gemeente niet onder die naam bekend. In 2023 zijn er in de binnenstad nog 48 openbare gangen, smaller dan 6.50 m. In privaat beheer zijn 22 openbare gangen.

Op verzoek van burgers die de naam van hun straat niet in overeenstemming vinden met de gewenste status ervan, worden in de loop der jaren diverse namen gewijzigd. Zo bij voorbeeld de Werkmanstraat, de oorspronkelijke naam voor de Nieuwe Blekerstraat, de Zoutstraat in plaats van de Spinhuisstraat, de Burengang (Vismarkt 7) in plaats van de Vuile gang. Ook de naam Turfsingel werd niet algemeen geaccepteerd. Omwonenden gaven de voorkeur aan 'Singel' zonder meer.

Nog rond 1950 zijn uitgangen op -plaats en -steeg gewijzigd in -plein en -straat (Sabangplaats, Lissabonsteeg). Een twintigtal jaren later wordt daarin echter niets denigrerends meer ge-

zien (Jaspersgang, Fongersplaats). Onderborden met een toelichtende tekst worden in Groningen niet geplaatst. De enige uitzonderling na WO II daarop is geweest de straat Jodenkamp tussen Boterdiep en Bloemsingel, waarbij het begrip 'kamp' verwees naar de 1747-1953 ter plekke gelegen Joodse begraafplaats.

In 2004 is een 30-tal gangen opgeknapt en door Beno Hofman in opdracht van de gemeente van afzonderlijke informatieborden voorzien. Een gang waarvan de naam tot op de dag van vandaag evenwel nooit is toegelicht is de Van Zwieterengang onder de rook van de Martinatoren. Van Zwieteren heeft in 1945 de toren behoed voor het uitbreken van brand en verwoestingen als gevolg van beschietingen door de Canadese bevrijders. Op de toren bevond zich een zendstation.

De meeste namen in de eigenlijke binnenstad bestonden ook al in vroeger eeuwen. De oudste overgeleverde straatnaam is die van de Ebbingestraat, die al wordt genoemd in 1242. De straat is genoemd naar het Drentse geslacht Ebbing of Ebbing. Dat geldt ook de andere straatnamen rond Grote Markt en Vismarkt (Haddinge of Harderinge, Folkinge of Folkerdinghe, Gelkinge en Boteringe. De huidige Pelsterstraat (pelsters zijn bontwerkers) bestond ook al in de Middeleeuwen, maar dan als Gaddinge- of Garderingestraat. De naamswijziging dateert uit de 16e eeuw. De straten zelf zijn nog veel ouder. Zij dateren uit de 11e of 12e eeuw.

Evenals in andere plaatsen zijn ook veel straatnamen afgeleid van beroepen en ambachten die er werden uitgeoefend. Voorbeelden zijn de namen Blekersgang, Brouwersgang, Klinkhamersgang, Korfmakersgang (in de Battengang), Postrijdersgang, Schiemakersgang (Poelestraat 40), de Spoormakersgang (Pelsterstraat 4). De Hoedemakersgang (Pelsterstraat 10) is een private gang die in de 20e eeuw leidde naar de hoedenfabriek van B.Feldbrugge.

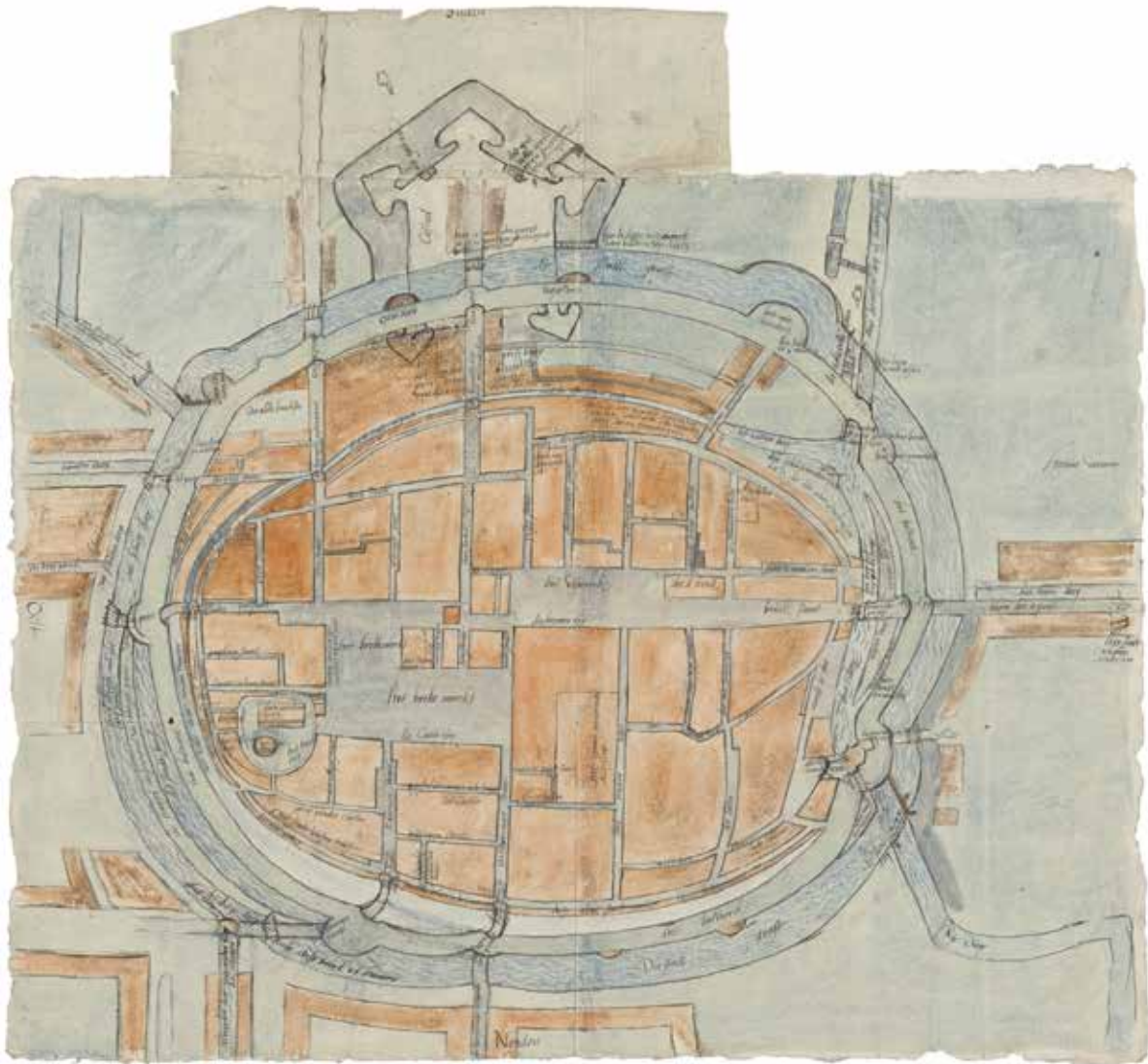
Uit 1572 dateert een stadsplattegrond, in 2021 bij toeval gevonden in het Hessisches Landesarchiv in Marburg waarop de namen van de straten in Groningen al volledig zijn weergegeven, ongebruikelijk voor stadsplattegronden uit de 16e en 17e eeuw. De kaart is tot dusverre niet in de handel.

De namen in de Hortusbuurt zijn in 1624 collectief vastgesteld door het stadsbestuur. Ze lijken deels op de namen in de Amsterdamse Jordaan.

Alle straatnamen – ook de niet meer bestaande – in de oudere stadswijken worden genoemd en toegelicht in een uitgebreid Wikipedia-artikel over de straatnamen in Groningen. In de nieuwere wijken geldt dat niet voor alle namen. De meeste zijn immers niet relevant voor de historie van de stad of haar inwoners.

In een volgend artikel zal nader worden ingegaan op een aantal interessante straatnamen in de binnenstad.

Kor Feringa (1938) stelde als werkstudent in 1960 en 1964 een Adresboek voor Groningen samen. Zijn belangstelling voor de daarin voorkomende straatnamen leidde in 1994 tot een boekje over de straatnamen in de Binnenstad, vanaf 1998 – 2019 gevolgd door een heuse Stads geschiedenis op internet. Sinds 2007 is hij actief op Wikipedia.

Plattegrond met straatnamen van de stad Groningen in de tweede helft van de 16e eeuw, uit het Hessisches Hauptstaatsarchiv in Marburg. Voor beschrijving zie J. van den Broek (2021): Een nieuwe oude plattegrond van Groningen. NB Het zuiden is aan de bovenzijde van de kaart; daar is ook het zg. kasteel van Alva (1569-1577) herkenbaar.

Krijgt de Omgevingswet in de gemeente Groningen een bevredigende uitvoering?

Pieter Bootsma

Sinds 1 januari 2024 leven we onder de Omgevingswet, opvolger van de Wet ruimtelijke ordening (Wro). In de wet is voor de gemeenten een belangrijke rol vastgelegd: de gemeenteraad stelt de omgevingsvisie en het omgevingsplan op. De omgevingsvisie is een visie op de ontwikkelingen in de omgeving die de basis vormt voor het omgevingsplan dat vergelijkbaar is met het bestemmingsplan uit de Wro. Het omgevingsplan legt de regels vast die gelden voor wat waar kan worden aangelegd, m.a.w. voor de inrichting van het gemeentelijk grondgebied.¹

Participatie

Een kernbegrip in de Omgevingswet is het begrip 'Participatie', door de gemeente Groningen omschreven als "een proces waarbij individuen, groepen en organisaties betrokken zijn of worden bij het nemen van beslissingen die hun raken". De beslissingen die bij de Omgevingswet worden genomen handelen over het fysieke domein. Of het nu gaat om een omgevingsvisie, een omgevingsplan of om bouwplannen, de bedoeling is dat de inwoners er steeds bij worden betrokken.

Participatie bij het opstellen van het omgevingsplan

De gemeente is verantwoordelijk voor de organisatie van de participatie van zijn inwoners bij het opstellen van het omgevingsplan. De gemeente Groningen heeft in 2019 een pilot uitgevoerd om voor de stadswijken Selwerd, Paddepoel en Tuinwijk een omgevingsplan op te stellen waarbij zowel gemeenteraadsleden, ambtenaren als inwoners betrokken waren. Tot nu toe heeft dat niet geleid tot het formuleren van een leidraad voor de inwonersparticipatie bij het opstellen van een omgevingsplan. Dat is voor nu geen probleem omdat het eerste omgevingsplan onder de Omgevingswet wordt opgesteld door de bestemmingsplannen om te zetten in het omgevingsplan waarbij de oude regels van het bestemmingsplan blijven gelden (toepassing overgangsregeling).

Participatie bij de plannen van initiatiefnemers voor bouwprojecten

Het college van B en W heeft tot taak om omgevingsvergunningen te verstrekken aan de initiatiefnemers van de bouwprojecten. De Omgevingswet gaat er van uit dat de initiatiefnemers de participatie van de inwoners bij het opstellen van hun bouwplannen organiseren. Vraagt een initiatiefnemer voor zijn project een omgevingsvergunning bij het College aan dan is participatie standaard opgenomen als een aanvraagvereiste. De aanvrager moet aangeven of en hoe er door hem vorm is gegeven aan de participatie. Heeft de initiatiefnemer er met de pet naar gegooid of zelfs helemaal geen gelegenheid tot participatie gegeven, dan kan dat voor het College overigens geen weigeringsgrond zijn voor vergunningverlening noch om de aanvraag buiten behandeling te laten.

Is echter sprake van buitenplanse bouwplannen (de bouwplannen wijken af van de regels van het omgevingsplan), dan worden de plannen onderworpen aan een 'verplichte' participatie als ze betrekking hebben op projecten die vallen in een van de veertien categorieën van de door de Raad vastgestelde 'Activiteitenlijst verplichte participatie'. Het College van B en W zal aan de hand van het participatieverslag van de initiatiefnemer beoordelen of de door het College inmiddels opgestelde 'beleidsregels verplichte

participatie' in acht zijn genomen en de participatie van voldoende inhoud is. Zo niet, dan krijgt de initiatiefnemer een tweede kans. Blijft de inhoud onvoldoende dan zal de aanvraag van de omgevingsvergunning buiten behandeling blijven en moet de initiatiefnemer opnieuw een aanvraag indienen.

Bindend adviesrecht

Bij het aanvragen van een omgevingsvergunning kan het gaan om projecten die binnen de normen van het door de gemeenteraad vastgestelde omgevingsplan blijven (of te wel binnenplannen zijn) maar er kan ook sprake zijn van buitenplanse bouwprojecten die dus in strijd zijn met de normen van het omgevingsplan. In dat geval kan de Raad zich er mee bemoeien. Met welke buitenplanse bouwprojecten de Raad zich bemoeit wordt bepaald door een 'Activiteitenlijst bindend adviesrecht' tenzij de bouwprojecten worden genoemd in een lijst van 'uitzonderingsgevallen'. Deze uitzonderingsgevallen kunnen het zonder een bindend advies van de Raad doen en door B en W worden afgehandeld. De Raad oefent zijn adviesrecht uit door B en W bindend, d.w.z. zonder dat het College kan afwijken van het advies van de Raad, te adviseren de gevraagde omgevingsvergunning niet te verlenen. Het buitenplanse bouwprojecten-domein is a.h.w. opgedeeld in een domein waar de Raad beslist over de verlening van omgevingsvergunningen en een domein waarover het College beslist. Hiertoe behoren de 'uitzonderingsgevallen.'

De Groningse activiteitenlijsten en de 'lijst van de uitzonderingsgevallen geen adviesrecht'

Het College heeft de Raad een voorstel gedaan over de samenstelling van de 'Activiteitenlijst verplichte participatie', de 'Activiteitenlijst bindend adviesrecht' en de 'Lijst van uitzonderingsgevallen geen adviesrecht'. In de beide activiteitenlijsten worden veertien dezelfde activiteiten genoemd – dat maakt aldus de wethouder de boel wat overzichtelijker. De lijsten bevatten een opsomming van de activiteiten die betrekking hebben op allerlei bouwprojecten als bestaande bouwwerken, nieuw te bouwen woningen, recreatiewoningen, bedrijfsgebouwen en voorzieningen als sportvelden en begraafplaatsen. De uitzonderingsgevallen komen overeen met de zogenaamde *kruiemergevallen* uit het Besluit omgevingsrecht (Bor). Het College maakt met deze lijsten een keuze tot hoe ver de directe bemoeienis van de Raad zich zal uitstreken. Andere gemeenten zullen wellicht andere keuzes maken. In 'Heemschut' las ik pleidooien voor het uitoefenen van het bindend advies door de Raad

bij alle zaken van cultuurhistorisch belang. Wat bij de voorstellen die het College de Raad heeft voorgelegd ontbreekt is een motivering van de keuzes van het College in dezen. Het zou de discussie in de Raad over de voorstellen over het bindend adviesrecht en de verplichte participatie (de bouwinitiatieven die worden genoemd op de beide activiteitenlijsten met de uitzonderingen op de lijst van de uitzonderingsgevallen) diepgaander en beter hebben gemaakt.

De discussie in de Raad tussen de wethouder en de raadsleden

Die discussie vond plaats op 6 december (meningsvormend) en 20 december 2023 (besluitvormend). Enkele raadsleden deden een suggestie om aan de lijst van het bindend advies een onderwerp toe te voegen. Zo de VVD die de huisvesting en opvang van daklozen, asielzoekers en andere categorieën van vreemdelingen op de lijst wil plaatsen. En de Stadspartij die de ontwikkelingen die van invloed zijn op de historische binnenstad en beeldbepalende locaties wil toevoegen. Wellicht de meeste aandacht in de Raad krijgt de kwestie van de hoogbouwmogelijkheden met de vraag van het CDA of de zaken wel zo geregeld zijn dat de Raad in alle gevallen van hoogbouw een bindend advies kan uitbrengen. (Het PCEG, het platform waarvan de Vrienden van de Stad deel uitmaakt, had de Raad al een brief gestuurd waarin er op werd gewezen dat de Raad niet in alle gevallen bindend adviesrecht heeft op hoogbouwprojecten.)

De wethouder was vierkant tegen welke uitbreiding van de activiteitenlijsten dan ook. Schatte hij het aantal besluitvormende vergaderingen van de Raad over het toepassen van bindend adviesrecht bij de verlening van de omgevingsvergunningen op 35 per jaar, als de bindend advies-lijst zo zou veranderen dat ook elke optopping of elke extra bouwlaag langs de Raad zou moeten, zou dat 135 extra besluitvormende vergaderingen kosten. Al die vergaderingen zouden de aanwezigheid vergen van deskundige ambtenaren om het negatieve raadsadvies om te bouwen tot een juridisch houdbaar advies. De initiatiefnemer zou met het besluit van de gemeente wel geen genoegen nemen en naar de rechtbank gaan. Bovendien, als de activiteitenlijsten worden uitgebreid zullen het college en de ambtenaren heel veel meer werk moeten verzetten. De wethouder zal deze betogen niet één keer maar zeker drie keer afsteken. Helemaal de wind van voren krijgt de PvdD die het belang van de democratische controle door de Raad bepleit. De wethouder zegt te vrezen voor hele politieke

discussies in de Raad over de onderwerpen van de lijsten en over concrete bouwprojecten. Hij voorziet een grote janboel, je kunt er ongelooflijk veel schade mee aanrichten want ontwikkelingen kunnen vertraging oplopen of niet doorgaan. "Als u ", zo is zijn uitsmijter. "als Raad één ding wilt is het de stedelijke dynamiek faciliteren en niet alle projecten op slot zetten", een kreet die overigens al decennia lang opstijgt van het Zuiderdiep. Zijn optreden blijkt buitengewoon effectief. Tijdens de besluitvormende vergadering op 20 december wordt de wethouder weinig in de weg gelegd. De Raad lijkt platgeslagen. De voorstellen inzake het bindend adviesrecht en de verplichte participatie worden zonder wijziging in grote meerderheid aangenomen. Wellicht koesteren raadsleden nog hoop op enige bijstelling van de lijsten. Want de afspraak is dat de Raad de vinger aan de pols zal houden. De bepalingen zullen in de praktijk continu worden beproefd en op hun uitvoerbaarheid getoetst. En de consequentie kan zijn dat de activiteitenlijsten worden bijgesteld. De wethouder zal, gezien zijn stellingname in de vergaderingen van 6 en 20 december er zeker naar streven het aantal onderwerpen op de lijst te verminderen en daarmee het domein van de Raad minimaliseren

4. De Raad heeft zich in de afgelopen jaren serieus verdiept in de betekenis en de uitwerking van de Omgevingswet. Het zou de kennis, de ervaring en daarmee het inzicht van de Raad in de zaken van de ruimtelijke ordening ten goede komen als de Raad met voldoende zaken van bindend adviesrecht wordt geconfronteerd.
5. Dat de Raad over allerlei zaken bindend advies uitbrengt is van belang voor de inwoners. Zij kunnen hierbij inspraak uitoefenen door contact te zoeken met de raadsleden of via inspreken bij de meningsvormende vergaderingen van de Raad.
6. Niet ten onrechte heeft de wethouder gewezen op de inspanningen die de Raad, het College en de ambtenaren moeten leveren met het oog op het uitoefenen van participatie door de inwoners en bij de uitoefening van het bindend adviesrecht. Voor de door de wethouder geschetste problemen kan beter worden gezocht naar oplossingen door College en Raad dan dat deze problemen worden aangewend om het domein met de zaken die met bindend adviesrecht worden afgehandeld te verkleinen.

Conclusies

1. Participatie is het centrale begrip in de Omgevingswet: het gaat niet meer als in de Wro om inspraak achteraf bij een kant en klaar ontwerp, het gaat om deelname aan de voorbereiding. Dan is het jammer dat de participatie zo'n vrijblijvend karakter heeft, althans bij projecten die niet in strijd zijn met het omgevingsplan. Maar zo is de wet nu eenmaal. Alleen bij buitenplanse projecten heeft de initiatiefnemer rekening te houden met de vereiste kwaliteit van het participatieproces.
2. Komen de burgers in beweging als er gelegenheid is voor participatie? Op zijn best leveren de participanten een bijdrage aan het ontwerp van het project maar dat stelt aan de burgers veel hogere eisen dan inspreken bij een eindproduct.
3. De gemeente kan de participatie stimuleren door de initiatiefnemers een handreiking mee te geven bij het opzetten en organiseren van het participatieproces. In de voorbereidings-sessies van de Raad in de afgelopen jaren is dit idee ook te berde gebracht. Bovendien kan de inrichting van de participatieprocessen die de gemeente als initiatiefnemer organiseert voorbeeldig uitwerken op het particulier initiatief.

Van bestemmingsplan tot strategisch kader binnenstad

Pieter Bootsma

In november werden de buurtverenigingen uit de binnenstad en Heemschut en Vrienden van de Stad Groningen uitgenodigd voor een presentatie in de Puddingfabriek over de toekomstige ontwikkeling van de binnenstad. De uitnodiging was afkomstig van de gemeentelijke dienst 'Stadsontwikkeling en uitvoering'. De presentatie droeg de naam 'Geleide groei strategisch kader binnenstad'. Het gezelschap dat aan de uitnodiging gevolg gaf kreeg te horen volgens welke kaders de gemeente de groei van de binnenstad denkt aan te pakken. Vervolgens konden de genodigden in gesprek met de aanwezige stedenbouwkundigen. Al met al was het een mooie middag: je wordt weer wat wijzer en je krijgt de gelegenheid je zegje te doen over de plannen. Enkele dagen later was er een inloop voor de bewoners van de binnenstad in de hal van het onderkomen van RO/EZ aan het Zuiderdiep. De bezoekers kregen aan de hand van de in de hal opgehangen kaartjes een indruk van 'het strategisch kader' en konden medewerkers van de Dienst om een toelichting vragen. We begrepen dat ook het College van B en W zich over het strategisch kader zou gaan buigen waarna er een publicatie zou volgen. Maar tot nu toe is deze achterwege gebleven

Om het strategisch kader wat beter in perspectief te kunnen zien hebben we het in het vorige decennium geschreven bestemmingsplan voor de binnenstad er op nageslagen, een bestemmingsplan dat nog steeds geldt. De voor het bestemmingsplan verantwoordelijke wethouder Frank de Vries deed indertijd de nodige moeite de inwoners bij het opstellen van het plan te betrekken: terwijl de ambtenaren bezig waren met het schrijven van het plan konden geïnteresseerde bewoners een paar keer langs komen om te praten over wat er op het papier verscheen en daar commentaar bij geven. Wat dat betreft lijkt de exercitie van nu wel een beetje op die van De Vries: we kijken mee met wat er aan het College wordt voorgelegd. Bij de vergelijking van bestemmingsplan en strategisch kader moet overigens worden bedacht dat de status van beide documenten verschilt. Het bestemmingsplan is het door de gemeenteraad gesanctioneerde resultaat van het nadenken over de inrichting van een plangebied en vormt de juridische basis voor de bouwactiviteiten. Het geschetste strategisch kader heeft betrekking op de ideeën van de stedenbouwkundigen over de ontwikkeling van de inrichting van de binnenstad en moet nog worden besproken in het College. Of deze ideeën tot beleid worden zal nog moeten blijken.

Het gaat dus om de vergelijking van twee planingsdocumenten met een tijdsverschil van ruim 10 jaar.

Waarover spreekt 'de geleide groei strategisch kader binnenstad' zich uit en waarin verschillen de uitspraken met het bestemmingsplan dat een decennium geleden is vastgesteld door de Raad?

Het gebied van de (nieuwe) binnenstad

In het bestemmingsplan bestaat het plangebied uit de binnenstad binnen de diepenring en de Westerhaven en de Sledemennersbuurt. De Westerhaven is meegenomen vanwege de grote functionele samenhang met de binnenstad: het maakt deel uit van het kernwinkelgebied van Groningen. De Sledemennersbuurt is vergelijkbaar met het A-kwartier en is met de binnenstad aangewezen als Beschermd Stadsgezicht. De nieuwe binnenstad van het strategisch kader beslaat een groter gebied. Toegevoegd zijn het gebied tussen het Hoofdstation en de Parklaan, het stadsgebied ten oosten van de Turfsingel tot het UMCG-terrein, de Hortusbuurt en het Westerkwartier ten westen van de Westersingel. Daarmee zijn de diepen niet langer de 'grensrivier' van de binnenstad. De verruimde binnenstad zal maximaal benut worden voor nieuwe functies.

Het bebouwingsbeeld

Aan het bestemmingsplan ligt de politieke keuze ten grondslag om een bescheiden ontwikkeling van de binnenstad na te streven met het oog op zijn cultuurhistorische waarden. Dit vertaalt zich in de praktijk in een betere bescherming van de bouwhoogtes en het respecteren van het bestaande straat- en bebouwingsbeeld. In de presentatie van het strategisch kader is sprake van een bebouwing van de binnenstad volgens 'Groningse schaal en maat'. Hiermee wordt verwezen naar de bestaande schaal en maat van de bebouwing. De stedenbouwkundigen gaan uit van hetzelfde bebouwingsbeeld als indertijd de opstellers van het bestemmingsplan.

Ruimte voor nieuwe ontwikkelingen in de binnenstad

Het bestemmingsplan wijst er overigens op dat er zich 'nieuwe en gewenste ontwikkelingen' kunnen voordoen die leiden tot bouwinitiatieven buiten de context van de bestaande stratenwanden. Zo komt de gemeente na de vaststelling van het bestemmingsplan met het idee van een 'as' van Martinitorren tot de Harmonie waarlangs panden kunnen worden gebouwd die de in het bestemmingsplan vastgestelde hoogte verre overschrijden zoals het geval is met het nieuw gebouwde pand Roode Weeshuisstraat 4 naast het vroegere V&D. Een vurig gewenste ontwikkeling van de gemeente was het naast de Roode Weeshuisstraat gelegen Stalstraatje te transformeren tot een klein pleintje. De daartoe nodige verkleining van de bouwkael van Roode Weeshuisstraat 4 kreeg de projectontwikkelaar vergoed doordat hem werd toegestaan hoger te bouwen. Het leidde tot een verstoring van de beeldkwaliteit van een van de fraaiste voorbeelden van wederopbouwarchitectuur in Groningen, dat van de noordwand van de Grote Markt, gelegen achter de Roode Weeshuisstraat met panden die boven deze noordwand uitsteken.

Bij het strategisch kader is er sprake van dat de bestaande bebouwingsmassa uitgangspunt blijft voor de maatvoering van de bouwactiviteiten in de binnenstad. In deze gebieden geldt voor de bouw 'nee tenzij' voor optoppingen, slopen en er iets hogers voor terugbouwen. Maar daarnaast zijn er zogenaamde herontwikkellocaties in de binnenstad aangewezen, zoals de Harmonie, het Noorderpoortcollege aan de Westersingel hoek Kraneweg, het casino terrein, Pathé aan het Zuiderdiep, de parkeergarage aan de Haddingestraat, de Oosterpoort en het gebied ten zuiden van het Hoofdstation. Ze worden ingezet als katalysator om een groter omliggend gebied te

activeren en te transformeren. Bij deze locaties horen altijd nieuwe aanvullende woonprogramma's. Er kunnen op de herontwikkellocaties nieuwe 'iconen' als aanjager worden gebouwd die extra hoogte kunnen krijgen. Ze ontsnappen daarmee aan de 'Groningse schaal en maat'. Men kan zich afvragen of de voorgeschreven nieuwe woonprogramma's dat dan niet eveneens zullen gaan doen.

Welk effect kunnen dergelijke iconen op het stedelijk landschap hebben? Dat dat niet altijd positief uitpakt blijkt bij het pand Roode Weeshuisstraat 4 met zijn effect op de noordzijde van de Grote Markt. Het Forum kan ook als voorbeeld dienen: de kopse wanden doen het goed in het stedelijk landschap maar de zuidwand is als een reusachtige muur waar Peperstraat en Nieuweweg tegen opbotsen. Overigens lijkt me de aanwijzing van deze herontwikkellocaties door de stedenbouwkundigen getuigen van groot optimisme want zijn de eigenaren van deze locaties – voor zover ze niet eigendom zijn van de gemeente – wel geneigd tot herontwikkeling? In het gesprek over de Harmonielocatie hielden we de indruk over dat de Rijksuniversiteit, eigenaar van deze locatie, bepaald niet stond te trappelen van ongeduld om met deze locatie aan de slag te gaan met de bouw van een nieuw 'icoon' en een 'aanvullend nieuw woonprogramma'.

Funcieveranderingen in de binnenstad

Waar in het bestemmingsplan voor de winkelgebieden van de binnenstad wordt vastgehouden aan de uitsluitende benutting van de plint (de benedenverdieping) als winkel wordt nu gesteld dat ook de woonfunctie in aanmerking kan komen voor de invulling van de plint. Het wonen boven de plint moet behouden blijven. Overigens wil de gemeente actief zoeken naar de vestiging van andere functies in de binnenstad.

In het bestemmingsplan is aandacht voor de verdere ontwikkeling van de horecafunctie want 'horeca is een van de belangrijkste sferbepalers in de stad'. De daghoreca is sterk in ontwikkeling en de markt zucht naar extra terrasmogelijkheden. Daarom heeft de gemeente daarvoor een aantal locaties aangewezen. Het lijkt er op dat de aandacht voor de horeca in de strategische kaders verflauwd is: nu is er sprake van dat de gemeente gebieden wil aanwijzen waar geen of niet meer horeca wordt gevestigd.

De mobiliteit van de binnenstad

De voetgangers hebben in de binnenstad het primaat, aldus het bestemmingsplan en dit uitgangspunt geldt ook nu bij het gebruik

en de inrichting van de openbare ruimte: de stedenbouwers spreken van de 'doorwaadbare stad'. Groningen wordt in het bestemmingsplan betiteld als 'een echte fietsstad' wat ook blijkt uit de parkeerproblemen voor de fiets bij instellingen als de universiteit en bij evenementen. Op het programma volgens het strategisch kader staat de aanleg van alternatieve fietsroutes en het slimmer inpassen van de te parkeren fiets in de openbare ruimte: het fietsparkeren geschiedt in stallingen, rek of vak.

De binnenstad blijft toegankelijk voor de auto, waarbij van het logistieke verkeer een 'zero emissie' zal worden geëist. (Buurt-)parkeergarages prevaleren boven het op straat parkeren. Het beleid om de geparkeerde auto's uit de publieke ruimte te verwijderen wordt onverdroten voortgezet. Het autoparkeren moet zoveel mogelijk ondergronds. Verrassend is dat de diepenring van functie verandert: het bestemmingsplan wil de verkeersfunctie behouden en wil een zodanige inrichting dat de ring geschikt is voor de verdeelfunctie van het autoverkeer en voor de parkeerfunctie. De diepenring wordt gezien als de belangrijkste ontsluiting voor de binnenstad. Bij het strategisch kader wordt voorgesteld de diepenring zoveel mogelijk te bestemmen voor het fietsverkeer en sterker in te zetten op de verblijfsfunctie. Het project 'Dudok aan het diep' is hiervan een gevolg. De auto zal goeddeels van de ring verdwijnen.

Het groen

De opstellers van het bestemmingsplan vonden het groen belangrijk voor de leefbaarheid van het stadsmilieu. Vandaar dat het bestemmingsplan het groen beter beschermt dan in de vorige bestemmingsplannen het geval was door het aanwezige groen van de binnenstad te beschrijven. Toch werden de binnenterreinen van de bouwblokken van de binnenstad niet gevrijwaard van bouwactiviteiten als daar nog enige ruimte voor was. Deze waren toegestaan tot een hoogte van 4 meter en in het kernwinkelgebied zelfs tot een hoogte van 7 meter. Tuinen in de binnenruimte kregen wel de bestemming 'Tuin', voor zover sprake was van bijzondere waarden van de begroeiing. Onder het strategische kader geldt het reduceren van de bebouwingsoppervlakte in de binnenruimten en het tegengaan van hun verdere bebouwing. De binnenstad moet worden ont dicht en er moet meer

ruimte voor verblijven zijn. In de openbare ruimtes moet groen worden toegevoegd en platte daken krijgen bij nieuwbouw altijd een 'groen' dak. Meer groen krijgt zijn vertaling ook in geveltuinen en bomen langs de stratenwanden. Een nieuw element is het pleidooi voor de klimaatadaptatie van de stad. Zo moet de neerslag kunnen infiltreren, de toestroom van het regenwater moet vertraagd en 'gebufferd'.

Verbinding

Het bestemmingsplan kent het begrip 'aanloopstraat' die de verbinding verzorgt van de oude wijken van de stad als de Schildersbuurt, de Oosterpoort, de Hortusbuurt en de Oosterpoort met het kernwinkelgebied van de stad (Grote Markt, Vismarkt, Heerestraat, Brugstraat, Folkingerstraat). De aanloopstraat verzorgt tevens de verbinding van de zogenaamde 'bronpunten' (parkeergarages) met het kernwinkelgebied. De ontwerpers van het strategisch kader voegen hieraan toe dat deze straten een sterkere programatische identiteit zal worden gegeven met het actief stimuleren van andere functies dan die van 'winkel'. De identiteit van deze straten sluit aan op hun toekomstige verkeersfunctie. Het is allemaal mooi gezegd maar hoe reëel zijn deze verwachtingen? Meer dan 'actief stimuleren' kan de gemeente niet.

Samenvatting

In het voorgaande zijn zoveel mogelijk de concrete voornemens, de kaders, geschetst van het gemeentebestuur inzake de toekomstige inrichting van de binnenstad. Dat moet opleveren:

- een levendig en gemengd programma voor de binnenstad
- op meer ruimte voor verblijven, groen en klimaatadaptatie (een 'koele' binnenstad)
- op een bebouwingsbeeld volgens de 'Groninger schaal' en het koesteren en versterken van de ruimtelijke kwaliteit (een verdichte en ont dichte binnenstad).

Loon naar werken: een mooi boek voor Egge Knol

Tom van der Meulen

Onder de titel 'Van Drenthe tot aan 't Wad' verscheen de bundel met essays ter ere van het afscheid van Egge Knol als conservator Archeologie, geschiedenis en oude regionale kunst(nijverheid) van het Groninger Museum. De titel van het boek, tweede regel van het Grunniger Volkslaid, omschrijft precies het gebied waar Knol zijn meeste sporen heeft achtergelaten, maar terecht wijzen de redacteurs Annet Nieuwhof en Albert Buursma er op dat de aangrenzende gebieden ten westen en ten oosten van respectievelijk Stroobos en Nieuweschans zich ook in Knols belangstelling mochten verheugen – en daaruit zijn ook bijdragen aan de bundel geleverd.

Dit is een uitgave waar men echt blij van wordt. Niet alleen geeft het een imposant beeld van de werklust en brede interesse van Egge Knol, daarnaast zijn de geleverde bijdragen ook buitengewoon interessant en relevant voor het verkrijgen van een beeld van wat Noord Nederland in ruime zin te bieden heeft. Ik noem een aantal onderwerpen: Peter Vos over de paleogeografische kaarten (waar Knols bijdrage o.a. lag in het vergroten van het beeld van ooit door veen overdekte landschappen aan de hand van onder kerken gevonden veenlagen); de betekenis van profielen bij grondverzet ten behoeve van wegenbouw en waterlossing; agrarische activiteiten (in diverse vormen!) buitendijs, althans in mariene milieus, de noordelijke Hondsrug als transitiezone in de Romeinse tijd, de grafveldwierde te Rasquert, Ezinge in de vroege middeleeuwen, de schurende relatie van het Drents Museum met het Rijksmuseum voor Oudheden inzake een sieradvondst in het Nieuw Weerdinger veengebied, een bijzonder interessante bijdrage van Goffe Jensma met de titel 'De beslagen vensters van mijn tijdsmachine', enzovoort. Kortom: voor de geïnteresseerde in landschap en geschiedenis niet te missen.

Annet Nieuwhof en Albert Buursma (red) Van Drenthe tot aan 't Wad. *Over landschap, archeologie en geschiedenis van Noord Nederland*. Essays ter ere van Egge Knol. 302 bladzijden. Jaarverslagen van de Vereniging voor Terpenonderzoek 104, 2023

Turfstraat gezien naar de Gardepoort 1903

Tom van der Meulen

Franciscus Hermanus Bach heeft hier wel een bijzondere standplaats gekozen voor zijn tekening: zo dicht op de Gardepoort dat de Martinitoren niet zichtbaar is. Mogelijk had de omschrijving van het onderwerp, Turfstraat gezien naar de Gardepoort, daarom beter kortweg Gardepoort kunnen luiden. Want wie Turfstraat intoetst bij de Beeldbank van de Groninger Archieven krijgt vrijwel altijd de Martinitoren op de achtergrond meegeleverd.

De Gardepoort is, in het compacte proza van het Kunstreisboek (1969), een in 1639 ingebroken overbouwde doorgang van Martinikerkhof naar Turfstraat. Op de kaart van Egbert Haubois van 1643 is hij niet getekend. We lijken hier overigens op een slordigheid van Haubois te stuiten.

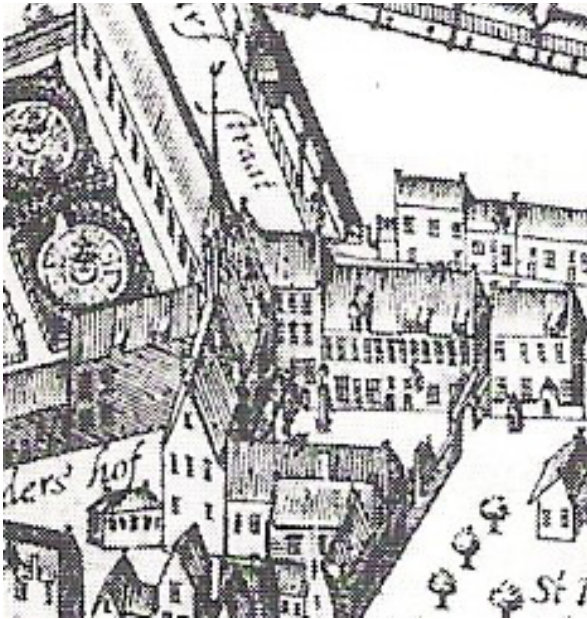
Zou hij de Turfstraat rechtdoor hebben laten lopen dan zou de Gardepoort in de voortuin van het Prinsenhof aan het Martinikerkhof uit zijn gekomen. Gelet op de loop van de tuinmuur, waarbij de Gardepoort juist buiten de muur op het Martinikerkhof is gesitueerd, zou er een knik naar links moeten zitten in het verloop van de Turfstraat en de onderdoorgang in de Gardepoort. Quod non.

De oudste afbeelding van de Gardepoort in de Groninger Beeldbank is een gewassen pentekening van J. Bulthuis (1750-1801). Ook Bulthuis nam blijkbaar een zo dicht standpunt in bij de Gardepoort dat de Martinitoren niet in zicht kwam. Zijn concept van de ligging van de Gardepoort aan het einde van de Turfstraat suggereert overigens een weidsheid die niet met de werkelijke stand van zaken correspondeert. Duidelijk is dat het pand waarin de Gardepoort zich bevindt een zadeldak heeft.

Bach tekende het dak nadat het afgewolfd was. In de jaren 1967-1978 is de Prinsenhof gerestaureerd naar de uitstraling die het in de 17e en 18e eeuw had. Daaraan danken we naast het herstellen van het zadeldak ook het markante schoorstenenlandschap op de nok van het hele Prinsenhofcomplex

Vergelijken we Bachs tekening met de huidige situatie dan valt, behalve het herstel van het zadeldak, ook de vernieuwing aan het uiteinde van de Turfstraat bij de Gardepoort op. Een aantal panden aan de oostzijde is gesloopt en vervangen door nieuwbouw waar we even bij moeten slikken: schaal en detaillering passen volstrekt niet bij de bescheiden bebouwing van de Turfstraat.

Turfstraat en ontbrekende Gardepoort bij Haubois
1643

Gewassen pentekening J. Bulthuis 1794

Turfstraat 2024

Gardepoort 2024

Hervonden Stad en Land 2023

Tom van der Meulen

Heeft u dat nou ook? Je leest iets en alles valt op zijn plaats. Toen ik in de jaren zestig in Amsterdam woonde heb ik me altijd verbaasd over de (wat ik vond) oubollige lantaarnpalen in de westelijke tuinsteden uit de jaren vijftig. Straatlantaarns en gebouwen, de laatste volgens de nieuwste ideeën van functiescheiding en licht, lucht en ruimte geordend, pasten niet bij elkaar. Met het lezen van *Hervonden Stad en Land 2023* snap ik hoe dat komt: de straalantaarns waren van P.L. Marnette en mijn idee over moderne lantaarnpalen was (on/halfbewust) geënt op de *Industria 2000* van Friso Kramer uit 1960.

Kramers vader, Pieter L. Kramer, was een architect van de Amsterdamse school en Marnette (1888-1948) was dat ook. En het was zijn ontwerp van 1924 dat nog decennia lang in Amsterdam werd toegepast. Of Marnette kinderen had, ik weet het niet maar Kramer had in ieder geval een zoon die koos voor een carrière als industrieel vormgever. Hij heeft daarin onder meer als ontwerper van stoelen, met name kantoormeubilair (Ahrend), grote naam gemaakt. Mijn ongemak bij de combinatie straalantaarn en gebouwde omgeving was niets anders dan een signaal van de urgentie voor een nieuw ontwerp. *Hervonden Stad en Land* biedt, van de hand van Aletta Bastmeijer, een mooi verhaal over staatverlichting in Groningen. De Marnettepalen worden sigaren genoemd die (deels) naderhand zijn voorzien van een armatuur van Kramer, zoals in de Zeeheldenbuurt. Echte Kramers vinden we onder andere op het H.W. Mesdagplein. Bij de recente update van dat plein is er nog even sprake van geweest om de straalantaarns te vervangen door een ander model. Gelukkig is het zover niet gekomen. Dank aan mevrouw Bastmeijer om de *Industria 2000* eens in het zonnetje te zetten!

Een ander interessant artikel in *Hervonden Stad en Land* is dat over de Helper Linie. De huidige

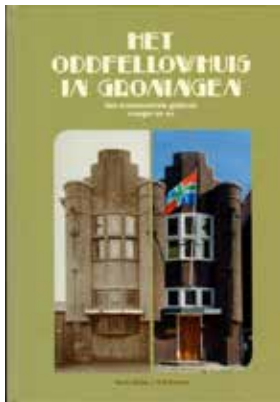

natte gracht is niet de originele, een mooie uitslaande kaart achterin uit 1787 van S.G. Eckeringa geeft een beeld van de oorspronkelijk loop van de linie. Vermeldenswaard is ook Egge Knols bijdrage over het schilderij *De Dertien Tempels* (=kantelen). Dit was één van de panelen van Collenius die in het begin van de achttiende eeuw in het stadspaleisje, dat op de fundamenten van de Dertien Tempels was gebouwd, werden aangebracht. Naderhand verhuisde het naar de USA, en in 2023 kwam het in het bezit van het Groninger Museum. Verder zijn er de gebruikelijke verslagen archeologie, bouwhistorie en restauratie en transformatie over het jaar 2022. Dat maakt me alvast nieuwsgierig naar het verslag 2023 dat volgend jaar zal uitkomen en waarin ongetwijfeld op de archeologische vondsten op de Grote Markt zal worden ingegaan. Ik eindig als vanouds met: voor wie de Groningse geschiedenis aan de gebouwde en ingerichte omgeving wil aflezen is *Hervonden Stad en Land* een onmisbare bron! En de gemeente verdient er een compliment voor dat zij, naar ik bij de presentatie in november 2023 begreep, als enige in den lande nog met een papieren uitgave de jaarlijkse bevindingen en activiteiten in het bouwhistorisch domein presenteert.

BOEKHANDEL GODERT WALTER

oude ebbingestraat 53 - 9712 hc groningen - 050 - 312 25 23 - info@godertwalter.nl - www.godertwalter.nl

Alle boeken over Groningen ook op: www.groningerboeken.nl

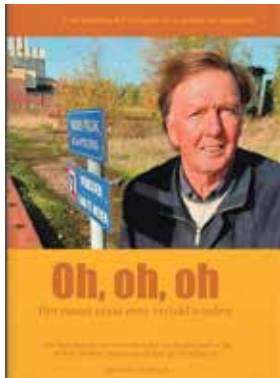

Henk Meijer & Rolf Eerens: Het Oddfellowhuis in Groningen

€ 30,00

Het monumentale Gronings Oddfellowhuis aan de W.A. Scholtenstraat 21 in Groningen viert op vrijdag 29 december 2023 zijn 100e verjaardag. Ter

gelegenheid daarvan verschijnt het boek Het Oddfellowhuis in Groningen. De architectuur van het gebouw in de stijl van de 'Amsterdamse School', de zes Odd Fellowverenigingen en twee clubs, met hun maatschappelijke verbondenheid in die 100 jaar, staan erin beschreven. Gebeurtenissen met en in het gebouw zijn geplaatst in de sociaal maatschappelijke context van de stad Groningen, van Nederland en soms de wereld.

B. van der Leij: Oh, oh, oh. Het moest maar eens verteld worden

€ 14,95

Bernard van der Leij: "Dit boek geeft inzicht in mijn continue strijd met de gemeentelijke overheid (Groningen), die het oude, oer-Gro-

ningse bedrijf Simmeren BV (opgericht in 1865) vanaf de jaren tachtig heeft dwarsgezeten en mij tot wanhoop heeft gedreven. En die strijd is helaas nog steeds niet voorbij. Als eerste wil ik u de titel van mijn boek verklaren. Onze markante en welbespraakte raadsman mr. J.P. van Stempvoort meldt mij alvorens wij de rechtszaal voor de eerste keer betreden, "in de rechtszaal wordt het meest gelogen. Elke keer als dit gebeurt zeg ik Oh, oh, oh". Vol ongeloof kijk ik hem aan maar inderdaad na enige minuten in de rechtszaal klinkt het eerste Oh, oh, oh. Er zullen daarna nog vele Oh, oh, oh's volgen. Zo kwam ik tot de titel van mijn boek waarbij de drie O's staan voor Ongelofelijk, Ongekend Onrecht. In dit boek neem ik u mee met de geschiedenis van het bedrijf Simmeren."

Vroegop/Schoonveld: Soupshow

€ 10,00

Gastvrijheid, toegankelijkheid en rechtvaardigheid staan centraal bij SOUPSHOW, de restaurant-installatie van het kunstenaarsduo Vroegop/Schoonveld.

Met het aanbieden van gratis soep in een stijlvol vormgegeven installatie voor iedereen wil SOUPSHOW een alternatief bieden voor onze fatale maatschappij, de extreem vermarkte en begrensde samenleving waar mensen en dieren schaamteloos worden uitgebuit. Dit kunstwerk stuurt, met het gratis aanbieden van basisbehoeften, aan op de invoering van het onvoorwaardelijke basisinkomen. Het benadrukken van dierenrechten is uitgangspunt bij het aanbod van 100% plantaardige, voedzame en heerlijke maaltijdsoepen.

Hubert van Blankenstein: In Groningen stond ons huis

€ 22,50

Tijdens de nazi-bezetting duiken de ouders van Hubert van Blankenstein onder. Als ze uit de onderduik terugkomen begint voor de familie een nieuwe

strijd; niet tegen een zichtbare vijand, maar tegen de koude en bureaucratische Groningse gemeentelijke machinerie. Zijn moeder Nettie is de enige overlevende bewoner van haar ouderlijk huis aan de Kamplaan 8, een prachtige villa, in 1941 gevorderd ten behoeve van de Wehrmacht. Na de oorlog weigert burgemeester Cort van der Linden deze vordering op te heffen, iets dat hij wel doet voor de niet-Joodse eigenaren van omliggende gevorderde Kamplaan woningen. De Kamplaan 8 is slechts één verhaal. Hoeveel vergelijkbare tragedies blijven onopgemerkt in Groningen en in andere steden? Dit is een onthullende zoektocht naar vergeten onrecht.

Groninga

Stichting Vrienden van de stad Groningen

De Stichting Vrienden van de stad Groningen is opgericht in 1984. We zetten ons in voor de ruimtelijke kwaliteit (belevingswaarde, gebruikswaarde, toekomstwaarde) van de stad Groningen. We vragen aandacht voor het historisch karakter van de gebouwde en ingerichte omgeving, voor zover dat de belevingswaarde ondersteunt.

Middelen die we inzetten: bijdragen aan meningsvorming over architectuur en openbare ruimte door middel van lezingen, debatten en excursies. Daarnaast participeren (mogelijk in overleg met andere partijen) in beleidsprocedures (overleg, zienswijzen, eventueel bezwaren bij gemeentelijk ruimtelijk beleid en het beleid van andere overheden).

We richten ons op de binnenstad maar geven daarnaast ook aandacht aan de stad Groningen als geheel en de ruimere context van de stad.

Hoe wordt u donateur?

U kunt u als donateur van de Vrienden van de stad Groningen opgeven bij bovenstaand correspondentieadres of via de website.

website: www.vriendenstadgroningen.nl
e-mail: info@vriendenstadgroningen.nl

Bank: NL06 INGB 0000 4473 73

Minimum donatie
€20,00 per jaar

Colofon

Bestuurssamenstelling

R.C.E. Neef (voorzitter)
C. J. A. Wessels, (secretaris)
Vacature (penningmeester)
P. J. E. Bootsma
A.E. Brouwer
K. Jonkman
E. M. Meisner
T. van der Meulen
P. H. Pellenbarg
H.Th. van Veen

Redactie:

P. J. E. Bootsma
T. van der Meulen
P. H. Pellenbarg
H.Th. van Veen

Ontwerp en vormgeving:

MOTTOW, martijn otto wolf

Redactieadres:

H.W. Mesdagplein 6
9718 HR Groningen
Tel 050 5890776
meulen1@xs4all.nl

Kopijdatum nummer 117:

27 mei 2024